

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INTERFAOL, KREATIV METODLAR
ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL ETISH**

Turdiyeva Dilnoza

Ahmadova Dilnoza

Mengnorova Lobar

To'rayeva Marjona

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim 3-kurs talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada **boshlang'ich ta'limda interfaol va kreativ metodlar asosida darslarni tashkil etish** masalasi O'zbekiston ta'lim tizimi sharoitida ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan yoritiladi. Boshlang'ich ta'lim o'quvchining savodxonligi, mustaqil fikrlashi, muloqot madaniyati, ijodiy yondashuvi va ijtimoiy moslashuvchanligini shakllantiradigan eng muhim bosqich hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida boshlang'ich ta'lim umumiy o'rta ta'limni davom ettirish uchun zarur bo'lgan savodxonlik, bilim, malaka va ko'nikmalar asoslarini shakllantirishga qaratilgani belgilangan. Shu sababli bu bosqichda faqat ma'lumot berish emas, balki o'quvchini faol o'ylashga, savol berishga, izlanishga, bahslashishga, muammoni turli yo'l bilan hal qilishga o'rgatish zarur. Interfaol metodlar o'quvchini darsning passiv tinglovchisidan faol ishtirokchisiga aylantiradi, kreativ metodlar esa uning tasavvuri, mustaqil qaror qabul qilishi va yangi g'oya yaratish qobiliyatini rivojlantiradi. Maqolada interfaol-kreativ yondashuvning mazmuni, tarkibiy unsurlari, shakllanish omillari, amaliy qo'llanish shakllari, mavjud muammolari va rivojlantirish yo'llari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, interfaol metod, kreativ metod, kompetensiyaviy yondashuv, dars samaradorligi, ijodiy fikrlash, o'quvchi faolligi, pedagogik texnologiya, muammoli ta'lim, hamkorlikda o'qitish.

KIRISH

Boshlang'ich ta'limda darsni interfaol va kreativ metodlar asosida tashkil etish bugungi maktab uchun tanlov emas, zaruratdir. Chunki zamonaviy ta'limning vazifasi bolaning xotirasini ma'lumot bilan to'ldirishdan iborat bo'lib qolmay, unda **fikrlash madaniyati, savol qo'yish malakasi, muloqotga kirishish qobiliyati, ijodiy yechim topish ko'nikmasini** shakllantirishdan iborat. O'zbekiston ta'lim tizimida bu yo'nalishning dolzarbligi me'yoriy-huquqiy hujjatlarda ham aks etgan. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda umumiy o'rta ta'lim I-XI sinflarni qamrab olishi, boshlang'ich

ta'lim esa I-IV sinflarni tashkil etishi ko'rsatilgan. Shu hujjatda boshlang'ich ta'limning asosiy vazifasi savodxonlik, bilim, malaka va ko'nikmalar asoslarini shakllantirish ekani qayd etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-2026-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturida o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini shakllantirish, ularni milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalash, o'qituvchi kasbi nufuzini oshirish, darslik va o'quv-metodik majmualarni zamon talablari asosida takomillashtirish muhim vazifalar sifatida belgilangan. Bu vazifalar interfaol va kreativ metodlarning maktab amaliyotiga chuqur kirib borishini talab qiladi, chunki bunday metodlar o'quvchini tayyor javobni qabul qiluvchi subyekt emas, bilimni izlovchi, tahlil qiluvchi va qo'llovchi shaxs sifatida tarbiyalaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbek pedagogikasida interfaol metodlar va kreativ yondashuvlar masalasi ko'plab tadqiqotchilar tomonidan yoritilgan. N.N.Azizxo'jayeva pedagogik texnologiyalarni o'qitish jarayonini loyihalash, boshqarish va natijani oldindan ko'ra olish imkonini beradigan tizim sifatida talqin qiladi. J.G'.Yo'ldoshev va S.A.Usmonov pedagogik texnologiyalarning asosiy xususiyatini o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining hamkorlikka asoslanishida ko'radi. Dilara Sidiqova boshlang'ich sinflarda interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning xotirasi, bilish faolligi, darsga qiziqishi va axborot vositalaridan foydalanish madaniyatini rivojlantirishini ta'kidlaydi.

A.A.Urazimbetovanning boshlang'ich sinf o'quvchilarida tayanch kompetensiyalarni shakllantirishga bag'ishlangan monografiyasida boshlang'ich ta'limda mantiqiy tafakkur, kommunikativ savodxonlik, ijtimoiy moslashuvchanlik, mediamanbalardan foydalanish va o'zini anglash salohiyatini rivojlantirish zarurligi asoslangan. Bu yondashuv interfaol va kreativ metodlarning faqat darsni qiziqarli qilish vositasi emas, balki o'quvchining tayanch kompetensiyalarini rivojlantiruvchi didaktik mexanizm ekanini ko'rsatadi.

Xalqaro baholash natijalari ham boshlang'ich bosqichdagi metodik ish sifatini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi. OECD ma'lumotlariga ko'ra, PISA 2022 tadqiqotida O'zbekistondan 202 ta maktabdagi 7293 nafar 15 yoshli o'quvchi qatnashgan va natijalar matematika, o'qish savodxonligi hamda tabiiy fanlar bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichidan past bo'lgan. Bu holat yuqori sinflardagi natijaning ildizi boshlang'ich bosqichdagi o'qish, tushunish, tahlil qilish va muammoli fikrlash ko'nikmalariga borib taqalishini ko'rsatadi.

ASOSIY QISM

Interfaol metod o'qituvchi va o'quvchi, o'quvchi va o'quvchi, o'quvchi va o'quv materiallari o'rtasida faol muloqot, hamkorlik va fikr almashinuviga asoslangan o'qitish

usulidir. Bu metodda bilim tayyor shaklda berilmaydi, balki savol, muammo, topshiriq, tajriba, kuzatish, munozara va amaliy faoliyat orqali o'zlashtiriladi. **Kreativ metod** esa o'quvchining yangi fikr ishlab chiqishi, tanish vaziyatga boshqacha yondashishi, obrazli tasavvur qilishi, mavjud bilimni yangi holatda qo'llashi va muammoning bir nechta yechimini ko'rishiga imkon beradigan metodik yondashuvdir.

Boshlang'ich sinf o'quvchisi yosh xususiyatiga ko'ra harakat, obraz, o'yin, rang, tovush, suhbat va tajriba orqali tezroq o'rganadi. Shu sababli oddiy ma'ruza shaklidagi dars bu bosqichda yetarli natija bermaydi. Masalan, ona tili darsida "sifat" mavzusini faqat qoida yodlatish orqali o'rgatish o'quvchida mavzuni formal tushunishga olib keladi. Agar o'qituvchi sinfga turli buyumlar olib kirib, bolalardan ularning rangini, shaklini, hajmini, ta'mini, holatini tasvirlashni so'rasa, o'quvchi sifatni hayotiy belgilar orqali anglaydi. Keyin kichik guruhlarda "eng aniq tasvir", "eng noodatiy ta'rif", "eng obrazli gap" kabi topshiriqlar bajarilsa, mavzu interfaol va kreativ shaklda o'zlashtiriladi.

Matematika darsida ham kreativ yondashuv muhim. Masalan, "ko'paytirish" mavzusida o'quvchiga 4×3 ifodasining tayyor natijasini aytish o'rniga, 4 ta likopchaga 3 tadan olma chizish, guruhlar orqali turli yechim modellarini tuzish, keyin shu vaziyatni do'kon, bog', sinf jihozlari yoki sport mashg'uloti misolida ifodalash ko'proq samara beradi. Bunda bola matematik amalni faqat raqam sifatida emas, hayotiy munosabat sifatida tushunadi. Bu usul uning mantiqiy fikrlashini, vizual tasavvurini va nutqiy ifodasini bir vaqtda rivojlantiradi.

Interfaol-kreativ darsning tarkibiy unsurlari aniq bo'lishi kerak. Dars maqsadi faqat "mavzuni tushuntirish" bilan cheklanmasligi zarur. Maqsad o'quvchining nimani bilishi, nimani bajara olishi, qanday fikrlashi va qanday xulosa chiqarishi bilan belgilanadi. Darsda motivatsion kirish, muammoli vaziyat, guruh yoki juftlikdagi faoliyat, individual izlanish, ijodiy topshiriq, refleksiya va baholash uyg'unlashganda metod haqiqiy samara beradi. Bu unsurlardan biri yetishmasa, interfaollik tashqi ko'rinish darajasida qoladi. Masalan, o'quvchilarni guruhlarga bo'lishning o'zi interfaol metod emas. Guruh ichida vazifa taqsimoti, dalil keltirish, eshitish, fikrni asoslash va umumiy natijani himoya qilish bo'lmasa, bu faqat joylashuv shakli bo'lib qoladi.

Kreativlikning shakllanish omillari orasida o'qituvchining pedagogik mahorati asosiy o'rinda turadi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi savol berish madaniyatini bilmasa, ijodiy dars tashkil eta olmaydi. "Bu nima?" degan savol ko'proq eslab qolishni talab qiladi. "Nega bunday bo'ldi?", "Boshqacha yo'l bilan yechish mumkinmi?", "Sen muallif bo'lganingda hikoyani qanday tugatarding?", "Bu masalani rasm orqali qanday tushuntirasan?" kabi savollar o'quvchini fikrlashga majbur qiladi. O'quvchi xato

qilganida uni darhol to'xtatish emas, xatosining sababini anglashga yo'naltirish kreativ muhit yaratadi.

Darsda o'yin metodlaridan foydalanish ham muhim, lekin bu yerda jiddiy metodik talab bor. Har qanday o'yin ta'limiy natijaga xizmat qilmasa, u vaqt yo'qotishga aylanadi. "Kim tez topadi?", "Zanjir", "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "Baliq skeleti", "Rolli o'yin", "Loyiha ishi", "Galereya aylanishi", "Muammoli savol" kabi usullar dars maqsadi bilan bog'langanda samarali bo'ladi. Masalan, tabiiy fanlar darsida "Suvni tejash" mavzusida bolalar guruhlarga bo'linib, uy, maktab va mahallada suvni tejash bo'yicha kichik loyiha ishlab chiqsa, ularda ekologik madaniyat, hisob-kitob qilish, taqdimot qilish va mas'uliyat hissi shakllanadi.

O'zbekiston sharoitida interfaol va kreativ metodlarni qo'llashda raqamli imkoniyatlar ham kengayib bormoqda. UNICEF ma'lumotida O'zbekistonda boshlang'ich ta'limga qamrov 2021-2022-yillarda 99 foizni tashkil etgani, 2024-yilda maktablarning 94 foizi internetga ulanganligi, maktabgacha ta'lim qamrovi esa 2017-yildagi 30 foizdan kam darajadan 2024-yilda 73 foizdan yuqori darajaga yetgani qayd etilgan. Bu ko'rsatkichlar boshlang'ich ta'limga kirib kelayotgan bolalarning tayyorgarlik darajasi va maktablarning texnologik imkoniyatlari o'sib borayotganini bildiradi, lekin sifat muammosi hanuz dolzarb.

TAHLIL VA NATIJALAR

Boshlang'ich ta'limda interfaol va kreativ metodlarni qo'llashning eng katta natijasi o'quvchining darsga munosabatida ko'rinadi. An'anaviy darsda faol o'quvchilar ko'pincha bir xil bolalar bo'ladi, tortinchoq yoki sust o'quvchilar esa kuzatuvchi bo'lib qoladi. Interfaol metodlar to'g'ri tashkil etilganda sinfdagi ko'proq bola faoliyatga tortiladi. Juftlikda ishlash tortinchoq o'quvchiga xavfsizroq muhit beradi, kichik guruhdagi topshiriq esa uning fikr bildirish ehtimolini oshiradi. Kreativ topshiriqlar esa faqat kuchli o'quvchilarga emas, tasavvuri boy, rasm chizishga, hikoya tuzishga, kuzatishga qiziqadigan bolalarga ham o'zini ko'rsatish imkonini beradi.

Shu bilan birga, bu metodlarni qo'llashdagi muammolarni yashirish noto'g'ri bo'ladi. Eng katta muammo ayrim o'qituvchilarning interfaol metodni tashqi shakl sifatida tushunishidir. Darsda rangli qog'oz, slayd yoki guruh ishlari borligi metodik sifat kafolati emas. Asosiy mezon o'quvchining fikrlash darajasi, savolga munosabati, dalil keltirishi, xulosaga kelishi va bilimni yangi vaziyatda qo'llay olishidir.

Yana bir muammo sinflarda o'quvchilar sonining ko'pligi bilan bog'liq. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarining sinflarida o'quvchilar soni 35 nafardan oshmasligi kerakligi belgilangan. Amaliyotda katta sinf bilan interfaol dars o'tish o'qituvchidan aniq vaqt boshqaruvi, qisqa topshiriqlar, oldindan tayyorlangan baholash mezonlari va sinf intizomini talab qiladi.

Baholash tizimi ham muhim muammo bo'lib qolmoqda. Agar o'qituvchi faqat yakuniy to'g'ri javobni baholasa, kreativ fikrlash susayadi. Interfaol-kreativ darsda jarayon ham baholanishi kerak. O'quvchining savol berishi, dalil topishi, guruhda ishlashi, xatosini tuzatishi, boshqa fikrni tinglashi, o'z yechimini tushuntirishi baholash mezoniga aylanishi zarur. Bunday yondashuv o'quvchini bahodan qo'rqishga emas, o'sishga yo'naltiradi.

Interfaol va kreativ metodlarni rivojlantirish uchun eng kichik, lekin real ishlaydigan o'zgarishlar kerak. Har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi haftasiga kamida bir darsda muammoli savol asosida ishlashi, har bir mavzuda kamida bitta juftlik yoki guruh topshirig'i berishi, har bir bo'lim yakunida kichik loyiha yoki ijodiy mahsulot tayyorlatishi mumkin. Masalan, o'qish savodxonligi darsida o'quvchi matnni qayta hikoya qilish bilan cheklanmay, qahramonga maktub yozsa, voqeaga boshqa yakun taklif qilsa yoki matn mazmuni asosida savollar tuzsa, u mazmuni chuqurroq anglaydi. Tabiiy fanlarda kuzatuv kundaligi, matematikada hayotiy masala tuzish, ona tilida mini-lug'at yaratish, tarbiya darsida rolli vaziyatni tahlil qilish samarali natija beradi.

XULOSA

Darslarni interfaol va kreativ tashkil etish O'zbekiston boshlang'ich ta'limi uchun sifat omilidir. Bu yondashuv bolaning bilimni mustahkamlash bilan birga, uning shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. O'quvchi savol berishni, fikrini asoslashni, boshqani tinglashni, yangi yechim izlashni, xato ustida ishlashni o'rgansa, ta'lim natijasi darslik chegarasidan chiqib, hayotiy kompetensiyaga aylanadi. Boshlang'ich ta'limning haqiqiy samarasi ham shunda ko'rinadi: bola faqat o'qishni emas, **o'ylashni, izlanishni va yaratishni** o'rganadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son. 23.09.2020. Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. PF-134-son. 11.05.2022. Toshkent, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablarini ishlab chiqish hamda joriy etish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. 157-son. 27.03.2024. Toshkent, 2024.
4. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. Toshkent: TDPU, 2006.

5. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiyalar asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2021.
6. Urazimbetova A.A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining tayanch kompetensiyalarini shakllantirish metodikasini takomillashtirish. Toshkent: Novateur Publication, 2025.
7. Sidiqova D.Sh. Boshlang'ich sinflarda interfaol metodlardan foydalanish. Ilmiy impuls. 2022. №5. B. 731-735.
8. Qoraboyev X. O'quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirish metodikasi. Samarqand: SamVXTXQTMOHM, 2019.
9. Safarova R.G'., Musayev U.Q., Yusupova F. Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik yondashuvlar. Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.